

penitencinių įstaigų darbuotojų pedagoginės sąveikos raida (1980–2000 metais)

Julius Dermontas

Lietuvos teisės universitetas

straipsnyje tyrinėjamos Lietuvos pataisos įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų pedagoginės sąveikos ypatybės 1980–1990 ir 1990–2000 metais. Nustatyti pataisos įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų santykių ugdymo dėsningumai, analizuojama užsienio šalių penitencinių sistemų įtaka Lietuvos penitencinei sistemai. Nužymėtos pataisos įstaigų pedagoginės sąveikos tobulinimo perspektyvos.

Problemos aktualumas. Į ugdymo mokslą sąveikos sąvoką dar 1929 m. įvedė J. Vabalas-Gudaitis. Jis teigė, kad pedagoginį vyksmą galima „apibūdinti kaip socialinę konstrukcinę sąveiką tarp bręstančiųjų ir subrendusiųjų“ [12, p. 108], kurios esmę sudaro įjauta, įsijautimas ir atjauta, tai yra empatija, o sąveikos tikslas – konstruoti, „vis stipriau jungti sąveikos narius“, nuolat didinti konstrukcinę žmonijos sąveiką [12, p. 105], nes vienus poveikis skatina dresūrą, auklėtojų ir auklėtinių „išsigimimą“ [12, p. 103]. A. Maceina pažymėjo, kad „pedagoginė kūryba yra subjekto–objekto ir subjekto–subjekto sąveika“ [10, p. 23].

Konstrukcinės sąveikos teorijos aktualumas pabrėžiamas šiuolaikinių pedagogų ir psichologų – L. Jovaišos, R. Kočiūno, V. Aramavičiūtės, B. Bitino, Z. Bajoriūno ir kt. darbuose. Konstrukcinės sąveikos įsijautimą L. Jovaiša laiko pirmąja **psichagoginės konsultacijos sąlyga** [5, p. 171], o R. Kočiūnas – vienu iš svarbiausių psichologinio konsultavimo ir psichoterapijos komponentų [7, p. 54]. V. Aramavičiūtė mano, kad įsijautimas, empatija yra dorovinės pozicijos formavimo pagrindas [1, p. 19], B. Bitinas – kad auklėjimo pro-

cesą sudaro „auklėjamųjų situacijų“ grandinė – auklėtojo ir auklėtinio (auklėtinių grupės) sąveika [3, p. 5]. Z. Bajoriūnas pažymi, kad „konstrukcinės sąveikos principas yra vienas svarbiausių pedagogikos atradimų“ [2, p. 263]. Pedagoginė sąveika vyksta ir penitencinės (pataisos) sistemos įstaigose. Pagal tebegaliojantį Pataisos darbų kodeksą iki 1990 m. ji buvo vadinama „pataisymu ir perauklėjimu“. Į pataisymo ir perauklėjimo procesą per penitencinių įstaigų būrių auklėtojų tarybas buvo įtraukiami visi pataisos įstaigų darbuotojai, tačiau iki šiol dėl slaptumo penitencinių įstaigų pataisymo ir perauklėjimo procesas visiškai nenagrinėtas. Todėl pasirinkta problema labai aktuali.

Tyrimo objektas – pataisos įstaigų (toliau – PĮ) darbuotojų ir nuteistųjų pedagoginė sąveika nuo 1980 m. iki 1990 m. ir nuo 1990 m. iki 2000 m.

Tyrimo tikslas – nustatyti penitencinių įstaigų pedagoginės sąveikos raidos ypatumus.

Tyrimo hipotezė: humaniškų PĮ darbuotojų ir nuteistųjų santykių ugdymas yra nuteistųjų keitimosi ir visuomenės saugumo garantas. Jis priklauso nuo:

- a) nuteistųjų poreikių patenkinimo darbu,
- b) konstruktyvios pedagoginės sąveikos būklės.

Tyrimo metodai: stebėjimas, bibliografinių duomenų analizė, anketavimas (liudijimo anketos), nepriklausomų charakteristikų apibendrinimas, A. Ličko ir S. Rozencweigo testai, sociometrija, pedagoginis eksperimentas.

Empirinei tyrimo medžiagai apdoroti ir rezultatų patikimumui pagrįsti taikomi **statistikos metodai:** Spirmeno ranginės koreliacijos koeficientas, B. Bitino, G. Suchodolskio, L. Zaks, A. Rusalinos patikimų intervalų nustatymo metodika.

Tirta: 1980–1990 metais – pedagoginės sąveikos teorija ir praktika dirbant su 366 griežtojo režimo pataisos darbų kolonijų nuteistaisiais, 10 nuteistųjų mažųjų grupių (brigadų), 128 griežtojo režimo PĮ darbuotojų ir 1990–2000 metais išanalizuota PĮ darbuotojų ir nuteistųjų pedagoginė sąveika.

Straipsnio tikslas – mokslškai apibendrinti PĮ darbuotojų ir nuteistųjų pedagoginės sąveikos tyrimo rezultatus. Numatyti penitencinės veiklos sąveikos tobulinimo perspektyvas.

Iki 1990 m. PĮ darbuotojų ir nuteistųjų pedagoginė sąveika buvo reguliuojama Pataisos darbų kodeksu, VRM Pataisos reikalų valdybos įsakymais. Visas pataisos procesas buvo izoliuotas nuo visuomenės. Pačios pataisos įstaigos buvo įslaptintos: OČ – 12/1 (Vilniaus griežtojo režimo PDK), OČ – 12/36 (Vilniaus tardymo izo-

liatorius-kalėjimas) ir kt. PĮ ugdytojais buvo pataisos įstaigų viršininkų pavaduotojai politiniams auklėjamajam darbui, būrio viršininkai, darbo organizavimo inžinieriai, kolonijos bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai ir kiti darbuotojai – būrio auklėtojų tarybos nariai.

Vadovaujantis A. Makarenkos paralelinio veikimo principu 1957 m. kolonijose sukuriami nuteistųjų būriai. Jiems vadovauti paskiriami uniformuoti pareigūnai – būrio viršininkai (būrių sistema išliko iki šiol). Pataisos įstaigų pedagoginė sąveika ypatinga tuo, kad ugdytiniai yra nuteisti. Daugelis, padarę sunkius nusikaltimus, vengia bendrauti ir darbuotojų pagalbos. Jie labiau pasitiki „žemiečiais“ ir neformaliomis draugų grupėmis.

Visų pirma tyrėme hipotezės teiginio realiją, kad nuteistųjų asmenybės poreikių patenkinimas darbu lemia psichologinius-pedagoginius nuteistųjų ir administracijos santykius, nuteistųjų santykius su kitais nuteistaisiais ir su pačiu savimi.

Nuteistiesiems buvo išdalytos anketos. Anketą sudarė teiginiai apie požiūrį į darbą, santykius su PĮ darbuotojais, kitais nuteistaisiais, apie savęs vertinimą. Paprašyta pažymėti patenkinimo santykiais laipsnį: labai patenkintas, patenkintas, nelabai patenkintas ir visai nepatenkintas. Iš viso tirtos šešios nuteistųjų grupės (brigados).

Tyrimo rezultatai. Pagal A. Rusalinos grupinio indekso formulę nustatėme tokius nuteistųjų, patenkintų ir nepatenkintų darbu, santykius:

<i>Santykiai</i>	<i>Patenkintų darbu nuteistųjų grupinis indeksas R</i>	<i>Nepatenkintų darbu nuteistųjų grupinis indeksas R</i>
Su cecho administracija	0,66	0,07
Su būrio viršininku	0,55	0,42
Su režimu (priežiūros kontrolieriais)	0,55	-0,03
Su įstaigos administracija	0,40	-0,10
Su aktyvu	0,38	-0,35
Su darbo organizavimo inžinieriumi	0,38	-0,03
Su kitais nuteistaisiais	0,50	-0,10
Su neoficialiomis nuteistųjų grupėmis	0,33	0,32

Iš lentelės matyti, kad brigadų nariai, kurie patenkinti darbu, turi aukštą grupinį indeksą, ir, atvirkščiai, nuteistieji, nepatenkinti darbu, – neigiamą indeksą, neigiamus santykius su administracija, kitais nuteistaisiais.

Taigi nuteistieji, patenkinti darbu, turi teigiamus tarpusavio santykius, ir, atvirkščiai, nuteistieji, nepatenkinti darbu ir darbo rezultatu, negalėdami nors minimaliai realizuoti savo poreikių, turi neigiamą požiūrį į socialinę aplinką, darbuotojus ir kitus nuteistuosius, yra agresyvūs, konfliktingi. Nuteistieji, galėdami patenkinti poreikius darbu, turi teigiamus santykius net su priežiūros kontrolieriais ($R=0,55$), o nepatenkintųjų darbu požiūris į kontrolierius yra neigiamas ($R=-0,03$), nes nuteistieji, negalėdami darbu patenkinti poreikių, užsiima nelegalia, neteisėta veikla, todėl kyla daug konfliktų.

Daugelis nuteistųjų, patenkintų darbu, gailisipadarę nusikaltimą, palaiko teigiamus santykius su giminėmis, stengiasi pasitaisyti. Jų savęs vertinimas sutampa su būrio viršininko vertinimu – teigiama charakteristika ir, atvirkščiai, nuteistieji, nepatenkinti darbu, neprisipažįsta kalti, neigia būrio viršininkų vertinimus – savo charakteristikas, pažeidinėja režimą, visiškai nesistengia pasitaisyti.

Alytaus griežtojo režimo pataisos darbų kolonijos 5 būrio ir 14 būrio nuteistųjų elgesio stebėjimas patvirtino, kad 5 būrio nuteistieji, patenkinti darbu, per 9 mėnesius padarė tik 33 vidaus tvarkos pažeidimus, o 14 būrio nuteistieji, nepatenkinti darbu, – 350 pažeidimų, t. y. dešimt kartų daugiau, nors 5 būrio nuteistieji atliko bausmę už sunkesnius nusikaltimus.

Išvados. Tyrimas parodė, kad nuteistųjų asmenybės poreikių patenkinimas darbu turi įtakos psichologiniams-pedagoginiams nuteistųjų ir administracijos santykiams, nuteistųjų

santykiams su kitais nuteistaisiais ir savęs vertinimui.

Patikrinkime antrą hipotezės teiginį, kad humaniškų santykių formavimas priklauso nuo konstruktyvios pedagoginės sąveikos.

Kokie yra PĮ darbuotojų ir nuteistųjų konstruktyvios pedagoginės sąveikos tikslai? Minėjome, kad J. Vabalas-Gudaitis sąveikos tikslais laikė konstravimą-artinimą, jungimą ir kūrimą [12, p. 109]. Išplėsdamas sąveikos sąvoką B. Bitinas teigė, kad sąveiką sudaro bendravimas, bendra veikla ir santykiai [4, p. 30–33]. Tam, kad abi sąveikos šalys galėtų bendradarbiauti, pirmiausia jos privalo turėti identiškus bendravimo ir bendradarbiavimo tikslus, kurie kaip galutinis pataisymo ir perauklėjimo proceso PĮ rezultatas, yra ideali, tobulėjanti, pasitaisančio nuteistojo asmenybė. Pirmiausia tyrėme, kokį PĮ darbuotojai turi susidarę pasitaisančio nuteistojo vaizdą. Iš 128 apklaustų PĮ darbuotojų atsakymų sudarėme pasitaisančio nuteistojo 39 savybių charakteristiką (tiek savybių iš viso pažymėjo PĮ darbuotojai) ir gražinome ją darbuotojams, kad sudarytų nuteistojo savybių vertybių skalę. Taikydami Spirmeno ranginės koreliacijos koeficientą, nustatėme, kad PĮ darbuotojai turi idealaus pasitaisančio nuteistojo paveikslą. Analogiškai ištyrę nuteistuosius, nustatėme, kad jie pasitaisančio nuteistojo paveikslą neturi. Taigi PĮ darbuotojų ir nuteistųjų tikslai visiškai skirtingi.

Išvada. Nesant bendro PĮ darbuotojų ir nuteistųjų tikslo, negalima konstruktyvi pedagoginė jų sąveika. Todėl nuteistųjų ugdymui turėtų būti sudarytos pataisos programos, kad nuteistieji ir PĮ darbuotojai galėtų susipažinti su edukologijos ir psichologijos pagrindais, pedagoginės sąveikos tikslais.

Kalbėdami apie problemos aktualumą, pabrėžėme, kad tiek pedagogai, tiek psichologai

teigia, jog konstruktyvios pedagoginės sąveikos pagrindas – ugdytojų ir ugdytinių įsijautimas, atjauta – empatija.

Ar pataisos įstaigų darbuotojai ir nuteistieji turi empatiją? Norėdami iširti penitencinių įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų empatiją, PĮ darbuotojų ir nuteistųjų paprašėme atsakyti į tą patį klausimą: „Dėl ko Jūs labiausiai išgyvenate pataisos įstaigoje“?

Buvo sudaryta pataisos įstaigų darbuotojų išgyvenimų anketa ir gražinta PĮ darbuotojams, kad pažymėtų išgyvenimų stiprumą: **labai išgyvenu, išgyvenu, nelabai išgyvenu, visai neišgyvenu.**

Sudarėme šią PĮ darbuotojų išgyvenimų skalę (mažėjančia tvarka):

- kad visi nuteistieji nuolat būtų aprūpinami darbu;
- visi pataisos įstaigų darbuotojai būtų aukštos kultūros ir pavyzdingo elgesio;
- nuteistieji, piktybiškai pažeidžiantys nustatytą tvarką, būtų laikomi atskirai;
- nuteistiesiems, atsisakiusiems vykdyti administracijos reikalavimus, būtų taikoma baudžiamoji atsakomybė;
- reikėtų griežtinti režimo ir priežiūros reikalavimus nuteistiesiems;
- mažinti pataisos įstaigų popierizmą;
- piktybiškai pažeidinėjančius nustatytą tvarką nuteistuosius kasdien įdarbinti po dvi valandas kolonijos buities gerinimui;
- daugiau įgyti penitencinės pedagogikos ir psichologijos žinių;
- visų pataisos įstaigų tarnybos turėtų dirbtis inchroniškai ir disciplinuotai;
- būtų sustiprintas nuteistųjų fizinis darbas;
- reikėtų griežtesnės nuteistųjų kontrolės darbovietose;
- nuteistuosius reikėtų suskirstyti į būrius pagal bausmės laiką, nusikaltimų sunkumą ir teistumą;
- pailginti nuteistųjų darbo dieną;
- įvesti karantiną naujai atvykusiems;
- užimti nuteistųjų laisvalaikį;
- darbuotojus aprūpinti specialiaja literatūra;
- pasitaisiusius nuteistuosius reikėtų laikyti atskirai;
- reikėtų stiprinti nuteistųjų darbinį auklėjimą, supažindinti su jiems skirtomis nuobaudomis ir paskatomis;
- sumažinti siuntinių ir perdavimų nuteistiesiems skaičių;
- įvesti fizines bausmes nuteistiesiems;
- nuteistiesiems netaikyti sąlyginio paleidimo ir siuntimo į kolonijas-gyvenvietes;
- brigadininkais ir sandėlininkais neturėtų būti skiriami nuteistieji;
- bendruomenės atstovai būtų įtraukti į ugdymą;
- nuteistiesiems būtų sumažintas pasimatymų skaičius.

Išvada. Iš PĮ darbuotojų ranginės skalės matyti, kad jiems labiausiai rūpi spręsti savo darbo organizacines problemas, sustiprinti režimą, įvesti fizines bausmes, sumažinti pasimatymų skaičių nuteistiesiems ir kt., taigi PĮ darbuotojų išgyvenimai susiję su pataisos proceso tobulinimu, bet visiškai neišgyvenama dėl nuteistųjų (tai beasmėnė sąveika, beasmėnė pedagogika).

Antra, PĮ darbuotojų (iki 1990 m.) išgyvenimai agresyvūs, be užuojautos, be empatijos, nesistengiama išklausti, suprasti.

Trečia, gaila, kad į išgyvenimų skalę PĮ darbuotojai visiškai neįtraukė išgyvenimų, susijusių su nusikaltimų aukomis.

Analogiškai tyrėme ir nuteistųjų išgyvenimus.

Išvada. Nuteistieji visų pirma (pagal svarbą ir reikšmingumą) kelia išgyvenimus, susijusius su laisvės netekimu. Vadinasi, pataisos įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų bendra veikla

turėtų būti skirta siekti nuteistųjų paleidimo pirmą laiką, priartinti nuteistųjų buitį, materialias sąlygas pataisos įstaigose prie sąlygų laisveje. Antroje vietoje išgyvenimai, patirti išsiskyrimu su šeima: gaila motinos, supranta, kaip sunku žmonai, šeimai, vaikams, jaudina vaikų ateitį. Vadinasi, bendra veikla turėtų būti skirta stiprinti nuteistųjų ryšius su šeima, pagelbėti šeimai, nepamirštant ir nusikaltimo aukų, kurioms taip pat būtinas žmogiškas dėmesys, skatinantis nuteistųjų atgailą už padarytą moralinę, materialinę ir psichologinę žalą nukentėjusiajam, nes nuteistieji išgyvenimus apie auką nukėlė net į paskutinę 42 vietą. Humaniški santykiai ir išgyvenimai dėl šeimos, aukų skatintų geranoriškus santykius su administracija ir kitais nuteistaisiais, todėl ryšiai su šeima, bendruomene turi būti stiprinami, o ne ribojami.

Trečią nuteistųjų išgyvenimų grupę sudaro rūpestis dėl šeimos sukūrimo. Tai labai sudėtinga problema: meilė teigiamai veikia nuteistųjų elgesį, todėl nuteistųjų vedybos galėtų būti toleruotinos.

Ketvirta vieta – nuteistųjų išgyvenimai dėl ateities, atlikus bausmę: kaip gyventi, rasti darbą, kur gyventi, kaip įgyti būstą. Dėl to PĮ darbuotojų ir nuteistųjų veikla turėtų būti skirta parengti nuteistuosius laisvei, stiprinti ryšius su bendruomene, kurti ekonominę bazę, kad nuteistieji užsidirbtų pinigų gyvenimui.

Nuteistųjų išgyvenimai dėl tobulinimosi, saviauklos yra penktoje vietoje. Būtina stiprinti nuteistųjų pedagoginį-psichologinį konsultavimą, suteikti profesionalią pagalbą, o tam reikia rengti pataisos įstaigų socialinius darbuotojus, pedagogus, psichologus ir psichoterapeutus.

Tuo būdu buvo iširti PĮ neigiami veiksniai, sukelti darbuotojų ir nuteistųjų išgyvenimus **čia ir dabar**.

Išvada. Neigiami veiksniai, dėl kurių kyla PĮ darbuotojų ir nuteistųjų išgyvenimai, labai skirtingi. Nuteistieji išgyvenimus dėl kitų nuteistųjų egoizmo kelia į pirmą vietą, o PĮ darbuotojai į 26 vietą. Išgyvenimai dėl priverstinio homoseksualizmo nuteistiesiems antroje vietoje, o PĮ darbuotojai visai dėl to neišgyvena. Išgyvenimus dėl azartinių žaidimų nuteistieji įrašo 8 vietoje, o auklėtojai – tik 19.

Bendra išvada. Ištyrę PĮ darbuotojų ir nuteistųjų išgyvenimus, statistiniais metodais nustatėme, kad nėra PĮ darbuotojų ir nuteistųjų išgyvenimų koreliacijos, tarpusavio ryšio, nėra empatijos, tapatingų jausmų, įsijautimo. Nesant empatijos, koreliacinio ryšio PĮ darbuotojams svarbiausia – griežtinti režimą, skatinamas vienus bendravimas, išorinėmis poveikio priemonėmis siekiama paklusnumo prievarta.

Penitencinių įstaigų darbuotojų pedagoginės sąveikos raida 1990–2000 metais

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, buvo imtasi reformuoti pataisos sistemą. Kadangi PĮ pedagoginis procesas reguliuojamas įstatymais, pirmiausia atkreiptas dėmesys į pataisos proceso teisinės bazės sukūrimą. 1994 m. parengtas naujas Pataisos darbų kodeksas – pavadintas Bausmių vykdymo kodeksu (šeštas projektas pateiktas svarstyti Seimui). Numatyta pagerinti nuteistųjų gyvenimo sąlygas, kad jos atitiktų tarptautines Tarpines minimalias elgesio su kaliniais taisykles [14, p. 149] ir Europos kalėjimų taisykles [13]; išplėstos nuteistųjų teisės (padidintas pasimatymų skaičius), panaikinta nuteistųjų nuobauda uždrausti pasimatymus, leisti telefoniniai pokalbiai, šukuosenos, dėvėti nuosavus drabužius, avalynę, turėti laikrodžius, įsigyti televizorius, leidžiama steigti nuteistųjų savitar-

pio pagalbos visuomenines organizacijas, nuteistiesiems sudarytos sąlygos atlikti religines apeigas, tam tikrų kategorijų nuteistiesiems leidžiama trumpai išvykti aplankyti artimuosius sunkios ligos ir mirties atveju, suteikta teisė kreiptis į Europos žmogaus teisių teisumą.

Į Bausmių vykdymo kodekso šeštą projektą įtrauktas naujas aštuonioliktasis skirsnis: „Psichologinė terapija ir auklėjamasis darbas su asmenimis, atliekančiais laisvės atėmimo bausmę“ siekiant padėti nuteistiesiems įsigilinti į savo problemų, sunkumų priežastis ir jas spręsti. Taigi pirmą kartą kodekse bus įteisinta psichologinė ir pedagoginė pagalba nuteistiesiems.

Atsivėrus langui į Vakarus, tarpininkaujant Europos Sąjungai, sustiprėjo ryšiai su Skandinavijos šalių penitencinėmis sistemomis, pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Švedija. 1998 m. Lietuva tapo Kanadoje įkurtos tarptautinės Pataisos ir kalėjimų asociacijos nare. 1999 m. vasario 25 d. Vilniuje pasirašytas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Kanados teisingumo ministerijos pataisos tarnybos tarpusavio supratimo memorandumas dėl Kanados ir Lietuvos pataisos projekto.

Pataisos darbų – Bausmių vykdymo kodekso šešto projekto varianto turinys naujas, pažangus, atitinkantis tarptautinius penitencinės sistemos reikalavimus, tačiau pavadinimas – Bausmių vykdymo kodeksas – paimtas iš buvusios TSRS, nes turint astronominį skaičių nuteistųjų reikėjo kaip nors juos sutramdyti, todėl griežtinant režimą, pataisos procesą keičiant baudžiamuoju procesu, bausmių vykdymu, nutarta Pataisos darbų kodeksą pavadinti Bausmių vykdymo kodeksu. Toks kodekso pavadinimas visiškai neatitinka naujo turinio, orientuoja į baudimą – bausmių vykdymą.

Pavadinimas Bausmių vykdymo kodeksas neatitinka Jungtinių Tautų, Europos ir kitų pa-

saulio šalių standartų. Pavyzdžiui, Suvienytųjų Tautų Organizacijos kongresas dar 1955 m. tokią dokumentą pavadino *Tipinėmis minimaliomis elgesio su kaliniais taisyklėmis* (analogiškai galėtume vadinti *Elgesio su nuteistaisiais kodeksu*), Švedija – *Korekcinio elgimosi institucijose įstatymu*, Kanada – *Korekcijos ir sąlyginio paleidimo* (ne bausmės vykdymo) *įstatymu*.

Bausmių vykdymo kodekso pavadinimą kritiko ir Europos Tarybos ekspertai G. Lake'as ir P. Collanderis. Jie mano, kad toks pavadinimas – senojo režimo ir standartinio mąstymo reliktas.

Mes siūlome keisti Bausmių vykdymo kodekso pavadinimą ir pavadinti Elgesio su nuteistaisiais (Pataisos), arba Penitencinės veiklos, kodeksu. Žodis *penitent* yra kilęs iš lotynų kalbos ir reiškia „atgailauti už savo nuodėmes“ (lot. *penitēre*). Sąvoką *penitencinė sistema* jau 1933 m. vartojo Lietuvos tarpukario teisininkai [8, p. 31]. Ši sąvoka vartojama Japonijoje [6].

Elgesio su nuteistaisiais (Pataisos) *kodeksas* pabrėžtų abišalę – ir nuteistųjų, ir pataisos įstaigų darbuotojų – bendrą veiklą (sąveiką), skirtą atgailai, apimančią skriaudos ir žalos atlyginimą, nuteistųjų elgesio korekciją, problemų sprendimą, o ne senojo režimo reliklą, t. y. baudimą ir bausmės vykdymą. Tai atitiktų Europos Tarybos reikalavimus.

Reikia keisti ne tik Bausmių vykdymo kodekso pavadinimą, įstaigų darbuotojus orientuojantį į baudžiamąją funkciją, bet ir visą baudžiamąją politiką. Norime atkreipti dėmesį į tai, kad Europos ir kitų pasaulio šalių teisinės sistemos, be laisvės atėmimo bausmės, plačiai taiko: *baudą, visuomenei naudingą darbą (viešuosius darbus), tarpininkavimą atkuriant žmogiškus tarpusavio santykius (atkuriamąjį, t. y. restoratyvinį teisingumą) bei probaciją ir parolį* [15] (terminologai siūlo tokius variantus: probacija – lygtinė pataisa, parolis – atleistinė pataisa).

Norėtusi paanalizuoti dvi pastarąsias ne baidimo politikos priemones. Apie jas rašyta nedaug. Manytume, į šias priemones, ypač plačiai taikomas Japonijoje, Belgijoje ir kitose šalyse, turėtų būti atsižvelgta reformuojant penitencinę sistemą. Atkuriamojo teisingumo esmę sudaro kūrybingas *kriminalinių konfliktų sprendimas* per tarpininkus netaikant tradicinio laisvės atėmimo, nes siekiama konstruktyvaus nukentėjusiojo (aukos) ir teisės pažeidėjo dialogo. Per tarpininką siekiama rasti bendrą, abiem šalims priimtina sprendimą, atlyginti materialinę ir moralinę žalą, sušvelninti santykius bei *sutaikyti* abi šalis.

Atkuriamasis (restoratyvinis) teisingumas atsižvelgia į padarytą nusikaltimą, tačiau mano, kad *kriminalinis nusikaltimas – tai žmonių tarpusavio santykių problema*. Teisės pažeidėjai skatinami prisiimti atsakomybę už savo elgesio padarinius ir žalą, padarytą nukentėjusiajam. Dalyvaujant tarpininkui – socialiniam darbuotojui, nukentėjusiajam (aukai), leidžiama būti derybų su teisės pažeidėju partneriu dėl materialinės ir moralinės žalos atlyginimo.

Kaltės pripažinimas, priimtinių sprendimų ieškojimas, taikių, žmogiškų kriminalinio konflikto dalyvių santykių atkūrimas, susitaikymas, susitarimų ir sutarčių sudarymas bei vykdymas (netaikant laisvės atėmimo) yra atkuriamajam teisingumui būdingi bruožai. Atkuriant žmonių tarpusavio santykius operatyviau reaguojama į nusikaltimus, greičiau apginami nukentėjusiųjų interesai.

Tarpininkų tarybą sudaro socialiniai darbuotojai, teisėjas ir savivaldybės atstovai. Pagrindinis darbo krūvis tenka socialiniams darbuotojams, turintiems teisinį, pedagoginį ir psichologinį išsilavinimą, sugebantiems įsigilinti į žmonėms kilius klausimus, kriminalinių problemų priežastis ir kartu su abiem kriminalinio konflikto šalimis ieškoti priimtinių sprendimo variantų,

mokėti palaikyti dialogą ir vesti derybas. Tarpininkai būtinai dalyvauja nukentėjusiojo ir nusikaltėlio derybose ir jas koreguoja.

Tarpininkai atrenka bylas, užmezga ryšius su bylos dalyviais, dalyvauja derybose, aptaria sąlygas. Jie kontroliuoja, kad būtų vykdomi žodinio susitarimo ir sutarties įsipareigojimai, stengiasi nustatyti gerus santykius su abiem šalimis. Iš pradžių abi šalys bendrauja per tarpininką. Tarpininkas įsigilina į abiejų šalių kriminalinio konflikto priežastis. Vėliau, jam dalyvaujant, susitinka nukentėjęsysis ir teisės pažeidėjas (jei to nori abi šalys), atsiprašoma, raštu įsipareigojama atlyginti moralinę ir materialinę žalą, sudaroma sutartis, numatomos jos vykdymo sąlygos, terminai ir kontrolė.

Tarpininko vaidmuo labai svarbus. Tarpininkas turi mokėtis sukurti atvirumo, pagarbos, pasitikėjimo ir empatijos atmosferą, laikytis savanoriškumo, konfidencialumo, neutralumo ir nešališkumo principų. Į šį procesą gali būti įtraukiami giminės, bendruomenės nariai, valstybės institucijos, ypač jei paaiškėja, jog būtina rimta pagalba, kad būtų įveiktas fizinis ir dvasinis potraukis alkoholiui ar narkotikams. Gali būti suteikta ir medicinos pagalba, jei tai būtina. Socialiniai darbuotojai teikia socialinę paramą siekiant mokslo, įsidarbinant ir išgyjant būstą bei profesiją.

Japonijoje teisės pažeidėjai siekia palaikyti konstruktyvius santykius su nukentėjusiais, teigiamai reaguoja į derybas, gailisi padarę nusikaltimą ir stengiasi atlyginti žalą. Tokie nusikaltėlio ir nukentėjusiojo santykiai yra Japonijos tradicijų ir kultūros padarinys, tačiau toks tarpininkavimas ir atkuriamasis teisingumas jau sėkmingai taikomas ir Skandinavijos šalyse bei kitose Europos valstybėse. Minėtas tarpininkavimas galėtų būti taikomas ir Lietuvoje. Tada Lietuvos kalėjimuose būtų izoliuojami tik vi-

suomenei pavojingi asmenys. Pavyzdžiui, Japonijoje tik 7 proc. nusikaltėlių skiriama laisvės atėmimo bausmė. Kiti nusikaltėliai įsipareigoja ieškoti dorų gyvenimo šaltinių ir paliekami bendruomenėje. Jiems taikomos visuomeninės veikimo priemonės.

Kitos alternatyvios laisvės atėmimo priemonės yra probacija (lot. *probatio* – bandymas) ir parolis (angl. *parole* – „garbės žodis“ – lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų pasitikint garbės žodžiu).

Tam tikrais atvejais nusikaltėlis ne izoliuojamas nuo visuomenės, o paliekamas bandomajam laikotarpiui toje pačioje gyvenamojoje vietoje (parolio atveju iš kalėjimų gražinamas į bendruomenę), įsipareigoja dorai elgtis ir būna kontroliuojamas probacijos tarnybų. Tai taikoma visiems nusikaltėliams, kuriems pagal Baudžiamąjį kodeksą numatoma laisvės atėmimo bausmė iki dvejų metų. Lietuvoje tokios laisvės atėmimo priemonės galėtų būti taikomos tiems, kuriems pagal įstatymą numatomas laisvės atėmimas iki trejų metų, nes, palyginti su Europos šalimis, Lietuvos baudžiamasis kodeksas yra daug griežtesnis, o laisvės atėmimo trukmės vidurkis gerokai didesnis.

Alternatyvios laisvės atėmimui priemonės skirtos nuteistojo elgesio korekcijai ir integracijai į visuomenę. Probacijos strategija – geranoriškas santykis su teisės pažeidėjais. Probacijos procesas – socialinė teisės pažeidėjų terapija. Apribojama nusikaltusio asmens judėjimo laisvė, skiriamas intensyvus stebėjimas, globa bei psichologinė, edukologinė, socialinė ir ekonominė pagalba sprendžiant asmenines ir socialines problemas. Socialiniai darbuotojai, išanalizavę padėtį ir ištyrę, kas iš bendruomenės narių pažeidėjui gali padėti, kieno nuomonė jam svarbi bei kieno rūpestingumas ir dėmesys gali sukelti teigiamas emocijas ir paskatintų keistis, pasiūlo teisėjui tokį

asmenį skirti globėju. Taip per globėjus į nusikaltėlių korekcijos procesą įtraukiami tūkstančiai bendruomenės narių, nes globėjas skiriamas kiekvienam teisės pažeidėjui. Su pažeidėju (sąlyginai nuteistuoju arba lygtinai paleistuoju) sudaroma sutartis. Užtuot atlikęs bausmę kalėjime, jis įsipareigoja: dorai elgtis; laikytis įstatymų; nevengti priežiūros; bet kuriuo paros metu į gyvenamąsias patalpas įsileisti probacijos ir parolio tarnybos darbuotojus; leisti savo bute daryti kratas be įspėjimo; nelaikyti ginklų; dirbti visą darbo dieną; priimti psichoterapinę pagalbą; jei to reikia, atlyginti nukentėjusiajam žalą; leisti atlikti kraujo ir šlapimo tyrimą, t. y. patikrinti, ar tebevaruoja alkoholį ir narkotikus; laikytis komendanto valandos nurodymo nuo 7 val. vakaro iki 6 val. ryto neišeiti iš namų; nesilankyti ten, kur parduodamas alkoholis; nevirtoti narkotikų ir alkoholio; nenutraukti terapijos ir nesiliauti vartoti vaistų, jeigu gydosi nuo alkoholizmo ir narkomanijos; neprieštarauja, kad bute būtų įrengtos elektroninės priežiūros priemonės ir už jas sumoka.

Kai kuriuos įsipareigojimus pažada vykdyti ir jo šeimos nariai.

Tiktai kiekviename rajone sukūrus probacijos ir parolio tarnybas (40–50-čiai sąlyginai nuteistųjų arba paleistųjų – vienas probacijos ir parolio tarnybos asmuo bei kiekvienam paskirtas globėjas), būtų galima veiksmingai taikyti amnestiją ir patenkinti malonės prašymus įkalinimą pakeičiant paroliu. Visi sąlyginai nuteistieji ir paleistieji susirastų darbą, išlaikytų save ir šeimą, valstybei nereiktų švaistyti milijonų lėšų kalėjimams išlaikyti ir apsaugai. Tam tikslui teisingumo ministro 2000 08 21 įsakymu Nr. 178 52 rajonų ir miestų pataisos darbų inspekcijos reorganizuotos į pataisos inspekcijas. Pataisos darbų inspekcijų įskaitose 2000 m sausio 1 d. buvo 18 070 asmenų, tačiau dėl to,

kad pataisos darbų inspekcijose rajonuose ir miestuose dirbo tik 96 darbuotojai (vienam darbuotojui teko po 188 nuteistuosius). Praktiškai pataisos inspekcijos darbuotojai tik registruoja nuteistųjų skaičių ir kitos veiklos atlikti nepajėgūs. Teisingumo ministerija kartu su rajonų savivaldybėmis galėtų įkurti žemės ūkio pataisos įstaigas bei žemės ūkio mašinų remonto cechus, kad nuteistieji už prieinamą kainą padėtų remontuoti žemės ūkio mašinas, jas išnuomotų arba patys dirbtų žemę, augintų javus, gyvulius, padėtų ūkininkams nuimti derlių.

Kita labai svarbi, skubiai spręstina problema – nuteistųjų skaičiaus pataisos įstaigose mažinimas ir kontroliavimas.

Lietuvoje nuteistųjų skaičius pataisos įstaigose 2000 m. sausio 1 d. duomenimis, buvo 14 412 asmenų. Prie jų pridėję pataisos inspekcijų nuteistuosius, gausime 2000 m. sausio 1 d. bendrą Lietuvos nuteistųjų skaičių $14\,412 + 18\,070 = 32\,482$, t. y. pralenkėme net didžiausią represinės carinės Rusijos Kauno gubernijos 1900 metų nuteistųjų skaičių – 31 223 [11, p. 125].

Pereinamoju laikotarpiu rinkos ekonomika (kartu su pagrindine rinka) sukūrė papildomą finansinį ir socialinį spaudimą, kuris paskatino nusikalstamą elgesį, privatizuojant viešbučius, parduotuves, firmas, bankus ir kt. Kyla kainos, atsirado nedarbas, didėja praraja tarp vargšų ir turtingųjų, atsirado naujas reiškinys – organizuotas nusikalstamumas – „mafija“. Kartu su juodąja rinka plinta prostitucija, narkotikai, kontrabanda, azartiniai žaidimai.

Kanados Carleton universiteto prof. Maeve McMahon, ištyrusi kriminogeninę padėtį Lietuvoje, pažymėjo, kad nusikaltimų ir nuteistųjų skaičius taip smarkiai išaugo dėl siaubingos ekonominės padėties ir žemo gyvenimo lygio. Rinkos ekonomika veikia nusikalstamumą, nes daugelis mato, kad praturtėjama per korupciją,

nesąžiningu būdu. Plečiantis nelegaliai veiklai, didėja nusikaltimų tikimybė. Pasak jos, žmonės įsitikinę, kad Vyriausybė negali apginti nuo skurdo, nusikaltimų, smurto ir savivalės. Jie baiminasi dėl rytojaus, nes nėra pasirengę rinkos ekonomikai [9].

Panagrinėkime pažangią Skandinavijos šalių patirtį. Švedijoje yra 8 milijonai gyventojų, ir tik 4000 nuteistųjų. Lietuvoje nėra ir 4 milijonų gyventojų, o nuteistųjų – 14 412. Prieš 15 metų Suomijoje kalėjimuose nuteistųjų buvo keturis kartus daugiau negu gretimose valstybėse. Ji labai greitai, per 15 metų, sumažino nuteistųjų skaičių ir pasivijo kitas Europos šalis. Lietuvoje analogiška buvusios Suomijos padėtis: pagal 1997 m. duomenis, 100 000 gyventojų tenka 356 nuteistieji, o pagal 1998 m. rugsėjo 1 d. duomenis – jau 372. Kitose šalyse, 1998 m. duomenimis, nuteistųjų skaičius 100 000 gyventojų buvo toks: Rusijoje – 694, Baltarusijoje – 505, Ukrainoje – 390, Latvijoje – 377, Estijoje – 269, Suomijoje – 59, Danijoje – 66, Švedijoje – 66, Norvegijoje – 56 nuteistieji. Taigi nuteistųjų skaičius Suomijoje akivaizdžiai sumažėjo.

Skandinavijos šalių, ypač Suomijos, nuteistųjų skaičiaus mažėjimą rodo tam tikri veiksniai, pirmiausia tai, kad pasikeitė baudžiamoji politika. Baudžiamajame kodekse yra naujų jau minėtos laisvės atėmimo bausmės alternatyvių priemonių. Svarbiausia, kad Suomijos politikai, pradėdami prezidentu ir vyriausybe, suprato, kad perpildytikalėjimai – tai problema, kurią reikia spręsti.

Politikai ir visuomenė įsitikino, kad griežtos ir ilgos laisvės atėmimo bausmės nesumažino nusikalstamumo didėjimo. Pastaraisiais dešimtmečiais Skandinavijos šalių politikai apribojo teisėsaugos institucijų baudžiamąją priemonę – laisvės atėmimą. Buvo išskeltinai baudžiamosios politikos tikslai.

Suomijoje nauja baudžiamoji politika prasidėjo nuo išlaidų ir rezultatų analizės. Įvertinti neigiami baudžiamųjų institucijų veiklos padariniai ir išlaidos. Įvairių sričių specialistai sustiprino nusikaltimų prevenciją. Buvo iškelta idėja, kad reikia *baudžiamąją politiką keisti apgalvota socialinių problemų sprendimo politika*.

Baudžiamoji teisė Suomijoje išliko svarbi, kadangi apsaugo žmonių teises ir visuomenės vertybes, tačiau pabrėžiamas jau ne baudimas, o nusikaltimų prevencija ir priemonės, nesusijusios su laisvės atėmimu. Nuteistųjų skaičiaus mažinimas – tikslinga, nuosekli, ilgalaikė baudžiamosios politikos reforma.

Nuteistųjų skaičiaus kalėjimuose mažinimo idėją palaikė Suomijos prezidentas, politikai, vyriausybė, ministerijos, teismai, kalėjimų direktoriai. Žiniasklaidos priemonės ypač padėjo suformuoti visuomenės nuomonę, kad baudžiamosios politikos rezultatai yra nereikšmingi ir net žalingi visuomenei, nes milžiniškos lėšos kalėjimams išlaikyti skiriamos iš mokesčių mokėtojų – visuomenės narių – kišenių (Lietuvoje kalėjimų išlaikymas kainuoja daugiau kaip 140 milijonų litų per metus).

Pasaulio šalių patirtis rodo, kad nuteistųjų skaičiui sumažinti būtų racionalu *visus nuteistuosius, atlikusius du trečdalius bausmės* (išskyrus ypač pavojingus visuomenei, kurie sudaro apie 1 proc. nusikaltėlių), *siųsti į pataisos inspekcijas* pagal gyvenamąją vietą, kad jos toliau rūpintųsi šiais asmenimis. Tokiu būdu būtų visiškai išspręsta paleistųjų adaptacijos problema.

Kai kurios pažangios užsienio šalių idėjos atsispindi 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII–1968 patvirtintame naujame Baudžiamajame kodekse. Pagal šio kodekso 10 straipsnį nusikalstamos veikos naujai skirstomos į **nusikaltimus**, už kuriuos numatyta laisvės atėmimo bausmė, ir **baudžiamuosius nusizen-**

gimus, už kuriuos numatyta bausmė, nesusijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą. Baudžiamajame kodekse įvesta nauja sąvoka – ribotas pakaltinamumas, kai asmenį dėl psichikos sutrikimo teismas gali pripažinti ribotai pakaltinamu. Gerokai išplėstas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojingumą dėl mažareikšmiškumo, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, kai yra asmens, kuris vertas teismo pasitikėjimo, prašymas perduoti kaltininką jo atsakomybei už laidavimą, išplėstas baudžiamajo poveikio priemonių ratas – turtingos žalos atlyginimas ar pašalinimas, nemokami darbai, įmoka į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų asmenų fondą.

Pagal Baudžiamajo kodekso 75 straipsnį bausmės vykdymas gali būti atidėtas, jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be laisvės atėmimo bausmės, neizolijuojant nuo visuomenės.

Numatoma, kad pagal naują Baudžiamąjį kodeksą tik 2/5, t. y. 40 proc., nusikaltėlių gali būti paskirta laisvės atėmimo bausmė, o likusiai daliai – 3/5, t. y. 60 proc., galės būti pritaikytos bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu.

Atlikti tyrimai yra naudingi tobulinti PĮ darbuotojų ir nuteistųjų pedagoginę sąveiką.

Išvados

1. Tyrimai parodė, kad hipotezės prielaida, jog nuteistojo asmenybės poreikių patenkinimas darbu prisideda prie humaniškų nuteistųjų ir pataisos įstaigų darbuotojų santykių ugdymo, skatina nuteistuosius pasitaisyti ir dorai elgtis, visiškai pasitvirtino. Minėta prielaida svarbi penitencinių įstaigų pedagoginiam procesui tobulinti, užtikrinti visuomenės saugumą ir nusikaltimų profilaktiką. Prognozuoja-

me, kad kai nuteistieji ir visi Lietuvos piliečiai galėtų patenkinti savo poreikius doru darbu (dabar dirba tik 22 proc. nuteistųjų), natūraliai susikurtų sąlygos asmenybei tobulėti, humanišku santykiu tarp žmonių plėtrai, mažėti nusikaltimams ir baudžiamiesiems nusižengimams.

2. Nepasitvirtino, kad pataisos įstaigų ir nuteistųjų tarpusavio santykiai empatiški. Iki 1990 metų – Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo – nenustatyta koreliacinio PĮ darbuotojų ir nuteistųjų išgyvenimų ryšio. Vyrauja beasmėnė sąveika, be empatijos. Tai sukelia nuteistųjų ir pataisos įstaigų darbuotojų agresyvumą. Siekiant tobulinti pedagoginę sąveiką, reikėtų kelti darbuotojų psichologinę-pedagoginę kvalifikaciją (kad pataisos įstaigų ugdytojai dirbtų kvalifikuoti socialiniai darbuotojai, galintys sukurti efektyvias pataisos programas ir nuteistiesiems suteikti psichologinę-pedagoginę pagalbą).

3. Kadangi penitencinių įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų sąveika reguliuojama įstatymais, pirmiausia reikėtų sukurti veiksmingesnę teisinę pataisos proceso bazę (remiantis užsienio patirtimi). Tyrimas parodė, kad dera kuo skubiau priimti Elgesio su nuteistaisiais, Pataisos, arba penitencinės veiklos, o ne Bausmių vykdymo kodeksą, keisti baudžiamąją politiką racionalia socialine plėtra ir spręsti žmonių asmenines problemas. Humanizuojant baudžiamąją politiką plačiau taikytinos alternatyvios laisvės atėmimo priemonės: atkuriamasis (restoratyvinis) teisingumas bei pataisa be laisvės atėmimo (probacija ir parolis) – pataisos inspekcijų veikla, nesusijusi su laisvės atėmimu.

Elgesio su nuteistaisiais (Pataisos) kodekse reikėtų numatyti straipsnį, įtvirtinantį, kad visi nuteistieji (išskyrus pavojingus visuomenei), atlikę du trečdalius bausmės, būtų be teismo siunčiami į pataisos inspekcijas. 1990–2000 metai – tai nuteistųjų pataisos teisinės bazės kūrimo remiantis užsienio šalių patirtimi metai.

LITERATŪRA

1. Aramavičiūtė V. Mokinių dorovinės pozicijos formavimas. Kaunas : Šviesa, 1985.
2. Bajoriūnas Z. Šeimos edukologija. Vilnius, 1997.
3. Bitinas B. Auklėjimo procesas. Šiauliai, 1995.
4. Bitinas B. Auklėjimo teorijos ir metodikos klausimai. Kaunas : Šviesa, 1986.
5. Jovaiša L. Ugdymo mokslas ir praktika. Vilnius : Agora, 2001.
6. Jovaiša L. Auklėjimas kaip sąveika. Mokymo ir auklėjimo klausimai. Vilnius, 1969.
7. Ko Akacuka. Azijos penitenciarinių sistemų problemos. Beyond Prisons. An international symposium. Kingston, Ontario, Canada, 1988.
8. Kočiūnas R. Psichologinis konsultavimas. Vilnius : Lumen, 1995.
9. Kovokime su nusikaltimais. Kaunas : Spindulys, 1933.
10. McMahon. Crime, Justice and Human Rights in the Baltics. Helsinki, 1995.
11. Paulauskas R. Antano Maceinos pedagogikos metmenys // Mokslas ir gyvenimas. 1990, Nr. 4, p. 23.
12. Sirutavičius V. Nusikaltimai ir visuomenė XIX amžiaus Lietuvoje. Vilnius, 1995. P. 125.
13. Vabalas-Gudaitis J. Konstrukcinė sąveikos pedagogika. Psichologijos ir pedagogikos straipsniai. Vilnius : Mokslas, 1983.
14. The European prison rules. Strasbourg, 1987.
15. Tipinės minimalios elgesio su nuteistaisiais taisyklės. Žmogaus teisės: Tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius, 1991. P. 149.
16. Use of Technology in Community Correction. Canada, 1998.
17. Зак Л. Статистическое оценивание. Москва : Статистика, 1976.
18. Русалинова А. А. Применение метода групповых оценок в социально-психологических исследованиях // Экспериментальная и прикладная психология. 1971, Вып. 4
19. Суходольский Т. В. Основы математической статистики для психологов. Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1972.

DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL INTERACTION OF PENITENTIARY WORKERS (1980–2000)

Julius Dermontas

Summary

The problem of the pedagogical interaction between the penitentiary workers and the inmates is a topical issue in Lithuania today. The essence of the constructive interaction is empathy, and the aim of the interaction is to create and make the members of the interaction more cooperative with each other. The opposite effect to that of the interaction brings about unnatural and abnormal behavior both of the trainers and their trainees.

The aim of the article is to set the peculiarities of the interaction between the workers of the penitentiary institutions and the inmates, and to look at the perspectives of improving their penitentiary activities and pedagogical interaction.

The research has demonstrated that if the needs of an inmate personality are satisfied by work and production it helps to enhance the human interrelation between the workers and inmates of the penitentiary institutions as well as encourage the sentenced persons to reform and to behave morally. The suggested hypothesis has been proved. Such a precondition is essential in improving the pedagogical process of the penitentiary institutions and guaranteeing the public safety and prevention of crime. A possibility for the inmates to satisfy their needs by decent work (at present only 22 per cent of the sentenced people have work) would create natural conditions for them to improve, as well as make the human relations better and decrease the number of criminal offences.

The assumption that the relation between the workers of the penitentiary system and the inmates is empathic has not proved. Up to 1990 – the year of the Declaration of Independence of Lithuania – there was no a correlative relation between the workers of the penitentiary institutions and inmates. Therefore the impersonal interaction without any empathy predominated. This has resulted in aggressiveness. In order to improve the pedagogical interaction, the psychological and pedagogical qualification of the penitentiary system workers should be raised.

On the grounds that this particular kind of interaction is based upon the laws, the primary need is to establish a more effective legal basis for correctional process and to use the experience of foreign countries in this sphere. The study has shown that the present situation calls for Correctional or Penitentiary Code instead of the Executive Code. It is also urgent to pass from the penal to rational social policy and solve people's personal problems. In the process of humanizing the penal policy, alternative means of punishment, i.e. restorative justice and probation and parole are applied.

An article ensuring that all sentenced persons (except for the extremely dangerous) who have served two thirds of the punishment are send without trial to parole institutions should be included in the Correctional Code.

Gauta 2000 09 20

Printa 2000 11 23